

A Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat tevékenysége a tokodi régióban (1898-1946)

DR. KOROMPAY PÉTER okl. bányagépészmérnök (Dorog)

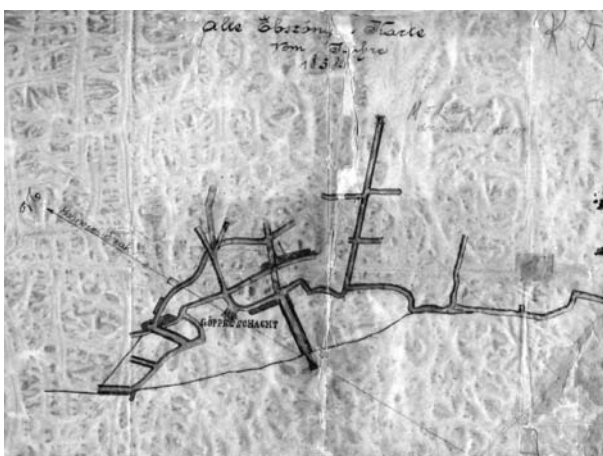

A cikk évről évre haladva mutatja be a MÁK szénbányászati tevékenységét, sikereit a különösen vízveszélyes tokodi területen.

Előzmények

1854

Tokodon a Kiskői szénkibúváson egy 26,4 m-es kutatóaknát és egy lójárgányos aknát (48 m) építettek (1. ábra). Ezzel kezdődött meg Ebszönybányán a szénbányászat, amely 1980-ig tartott.

1. ábra: Ebszönyi bányatérkép 1858-ból a Göppel aknával

1879

Ranzinger Vince bányamérnök 1879-től Annavölgyön dolgozott, 1886-tól Tokodon üzemvezető, 1890-1896 között a MÁK Rt. tokodi bányáinak üzemvezetője, 1897-1907-ig a MÁK Rt. tatabányai bányáinak igazgatója volt. Elsőként vezette be a Pennsylvániában 1891-től alkalmazott és Sziléziában is bevált iszaptömedékelési eljárást vastag szénrétegek lefejtéséhez. Az első iszaptömedékeléses fejtést májusban kezdték művelni, s ennek sikerére két év múlva valamennyi fejtésben ezt a technológiát alkalmazták. 1927-ben irányításával az Ágnes akna területén víznívó-süllyesztést hajtottak végre.

1889

A „Melczér Géza és Társai Czenter-Királdi Kőszénbányák Vállalat” a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat jogelődje. A kedvező szénpiaci helyzet hamar lehetővé tette a viszonylag kis vállalkozás bővítését, ehhez azonban nem rendelkeztek elégséges tőkével. Ezért az egyik cégtárs, *Herz Zsigmond* miskolci vállalkozó javaslatára elhatározták,

hogyan részvénytársasággá alakulnak át, és a fejlesztéshez szükséges többlet tőkét részvények kibocsátásával szerzik meg.

Megalakul a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat

1891

A „Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat” (elfogadott rövidítéssel a MÁK Rt.) alakuló ülését 1891. június 9-én Budapesten tartották, és 400 ezer forint alaptőkével sikeresen létre is jött. Az alaptőke felét a Melczér-féle vállalkozás képezte, a másik felét magánszemélyek jegyezték. A részvénytársaság elnökének *gróf Teleki Géza* volt belügyminisztert, vezérigazgatónak *Herz Zsigmondot*, a királdi bánya vezetőjét, bányai igazgatónak pedig *Hönsch Ede* királdi bányafelügyelőt választották.

1894

A MÁK Rt. megszerezte a tatabányai medence szénkutatási és kitermelési jogát két próbaévre – mintegy 56 ezer hold uradalmi területen – az Esterházyaktól. A haszonbérleti szerződésbe a felhagyott Vértessomlói bánya is beletartozott az ingóságaival együtt. A szerződés aláírói a szabad rendelkezésű földek tulajdonosa, *gróf Esterházy Miklós József*, a másik fél részéről pedig a MÁK Rt. képviselői voltak. Ebszönybányán megkezdték az I. és II. (430 m) tárók kihajtását.

1895

A Részvénytársulat pénzügyi lehetőségeit meghaladták a megszerzett tatabányai medence földtani megkutatásának költségei. A kutatásokra a kiváló pénzügyi, üzleti érzékkel rendelkező *Herz Zsigmond* társaival, *Hönsch Edével*, *Pekár Imre* bankárral és néhány üzletemberrel konzorciumot szervezett, mely a későbbiekben igen sikeresnek bizonyult. A megállapodások szerint a kutatásból, kitermelésből származó nyereségből a konzorcium 80%-ra, a MÁK Rt. 20%-ra tarthatott igényt. A konzorcium a későbbiekben igen nagy haszonnal adta el a kitermelési jogot a MÁK Rt.-nek.

A kutatófúrások megtervezését és a munkálatok irányítását *Max Brodmann* osztrák bányamérnökre bízták. A terveiben négy fúrólyuk kivitelezésére tett javaslatot. A fúrásokat a kiváló, mélységi fúrásokban tapasztalt, *Zsigmondy Béla* által vezetett cég végezte.

A nem az alaphegységig lemélyített fúrások azonban ekkor nem harántoltak eocén rétegsorokat. A kutatókonzorcium csődközeli helyzetbe került, a kutatások végleges felhagyását fontolgatták. Az addigi fúrási jegyzőkönyveket, kőzetmintákat szakvéleményezésre átadták geológus és más bányászati szaktekintélyeknek, akik javasolták a IV. sz. fúróluk továbbmélyítését.

1896

Márciusban a IV. sz. fúróluk 118,3 mélységben közel 6 méter vastag jó minőségű eocén széntelep harántolt. A kutatókonzorcium tovább tudta finanszírozni a kutatásokat. Az újabb fúróberendezésekkel egyre több fúróluk mélyült, és ilyen módon egyre pontosabb információkat kaptak a medence szénföldtani helyzetéről. Egyes fúrások a szénmedence központjában több mint 30 méteres jó minőségű eocén telepet harántoltak.

Az év közepétől a MÁK Rt. teljes erővel a tatai medence termelésének mielőbbi megindításán munkálkodott. Szakmai vita alakul ki a bányászati, gazdasági szaktekintélyek között, hogy az első bányanyitás függőleges vagy lejtős akna legyen. Végül is az 1896. augusztus 1-én telepített I. sz. lejtősakna kihajtásával megkezdődött a tatai medencében a szénbányászat. Az aknamélyítést Max Brodmann bányamérnök és Scheidhauer Fülöp főaknász felügyelete mellett borsodi bányászok végezték. Már a lejtősakna megnyitása után komoly feladatot jelentett a több mint 20 fokos dőlésben kihajtott vágatban történt homok- és vízbetörés. A vizet „lokomobillal” hajtott gőzvitla segítségével csillékkal húzták ki, a beépített aknakereteket talpgerendákkal látták el, nehogy a csillékből kifröcseső víz az ácsolatokat alámossa. 1896. december 23-án 126,4 méter ferde hossz kihajtása után a lejtősakna 3,6 méter széles, valamint 2,5 méter magas szelvényében megjelent a szén.

A MÁK Rt. fontosnak tartotta tevékenységét bemutatni az országnak, ezért az 1896-os budapesti millenniumi kiállításon impozáns aknapuzatot szimbolizáló bejáratot épített pavilonjánál.

A MÁK Rt. budapesti rendkívüli közgyűlésén a részvényesek megszavazták a kutatókonzorcium 80%-os részesedésének megvásárlását, így a 200 millió tonnára becsült szénvagyon tulajdonosa a MÁK Rt. lett.

Megkezdték a kétvágányú, 1650 m hosszú, falazott tokodi altáró kihajtását. Az altáró Ranzinger Vince és Stegl Károly tervei szerint készült. A végtelenkötélű szállítást tartották a leggazdaságosabbnak. Az altáró szájnyílása a Budapest-Bécs országút közelében, a végpontja a Vilmos akna alján volt.

Ebszönybányán felépítették az osztályozót.

A tokodi régió bányáinak megvásárlása

1898

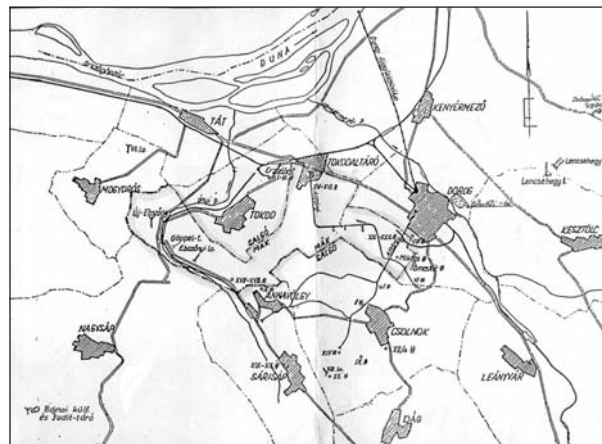
A MÁK Rt. az Esztergom megyei főkáptalan és papnevelde dorogi, tokodi, az érsekség baióti és ebszönyi bányáit a Trifaili Kőszénbánya Rt.-től 1898.

január 25-én részvény-kibocsátási tranzakcióval vásárolta meg, Ranzinger és Hönsch szakvéleménye alapján. Egy új bánya nyitásánál 1-1,22 millió forint befektetéssel számoltak. A gróf Teleki Géza által elnökölt rendkívüli közgyűlésen a Wiener Bank Verein hitelajánlatát fogadták el. 26000 db 100 forintos névértékű részvényt bocsájtottak ki, a Trifaili Rt. vételárként 25000 részvényt kapott meg.

A tokodi MÁK területen súlyos bányászati nehézségekkel küzdöttek, elsősorban vízbetörésekkel. A dorogi 165 m mély „A” aknában veszélyes vízbetörések gátolták az üzemmenetet, egy 10 m³/p vízbetöréssel az akna elfulladt. Az akna szénvagyont később a Tokodi altáróból fejtették le.

Az altáró villamosításához kábelaknát mélyítettek, a külszínen megépült az első 2x150 LE-s generátorral felszerelt olajtüzelésű erőmű. Ebben az évben alkalmaztak először akkumulátoros bányalámpákat.

Tiles János Tokodról került át 1898-ban Tatabányára. Hamarosan a III. akna főmérnöke lett. 1909-ben helyettes igazgatóvá lépett elő. Ő vezette be a gépi réselést és a frontfejtéses művelést.

2. ábra: A MÁK Rt. és a Salgó-Tarjáni Kőszénbánya Rt. bányatelkei

1899

Elkészült a kétvágányú vasúti rakodó, amely 1030 m hosszú iparvágánnyal kötötte össze a tokodaltárói koncentrációt a tokodi vasútállomással.

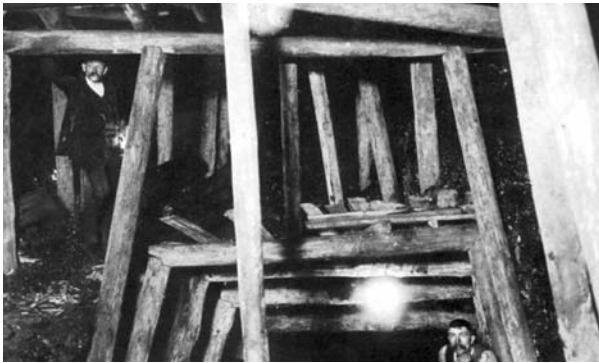
1900

A MÁK Rt. a századfordulóra Magyarország egyik legnagyobb iparvállalata lett. A részvényeit a bécsi, zürichi, londoni tőzsdéken is jegyezték. A XIX. század utolsó évtizedében mintegy megalapozták – ahogy a korabeli újságok fogalmazták – a település „amerikai” típusú fejlődését, Tatabánya kialakulását.

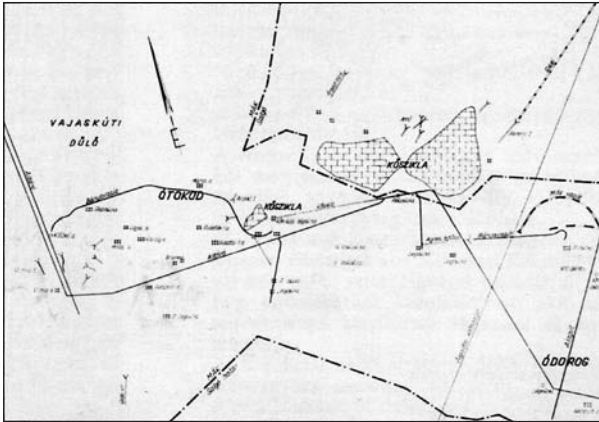
A Magyar Általános Kőszénbánya Rt. és a Salgó-tarjáni Kőszénbánya Rt. egyezménye eredményeként létrejött az első magyarországi szénkartell.

Elkészült az Ebszönyi bánya I. és II. tárója. Évente nyolcvanezer tonna felett termeltek.

Az Ótokodi, az Ódorogi bányák termelése a MÁK Rt. igazgatása alatt 182.161 tonna volt. Több aknából az éves termelés meghaladta a hatvanezer tonnát.

3. ábra: Ódorogi keresztfejtéses bányaművelés

4. ábra: Az Ótokodi és az Ódorogi (Árpád, Ferenc, Jenő) aknák térképe

1901

Megkezdte termelését a Tokodaltárói Koncentráció, melyet 1967-ig folytattak. Az első év termelése 68 736 tonna volt. Folyamatosan épültek a munkásjelölti intézmények, elkészült 50 munkás lakóház, hivatalnoki, altiszti házak, munkaslaktanyák, tisztii kaszinó, mosókonyhák, kutak, jégverem, melegház és sütőkemencék.

1902

Külön terrágium fizetésének kötelezettségével a Tömedék-aknához csatolták a MÁK Rt. bérletében lévő főkáptalani területet.

1903

Az 1897-be kihajtott tölgyfával ácsolt 95,7 méter mély Ebszönybányai függőakna III-as mélysztíjén 5 m³/perc vízbetörést kaptak, a függőakna elúszott.

1904

Elkezdtek mélyíteni a Tokodaltárói Koncentráció I-es ereszkéjét.

1905

Megkezdtek a 163 m-es Árpád lejtősakna mélyítését, de vízemelés és szállítási nehézségek miatt 1909-ben felhagyták. (Újranyitása csak 1961-1966 között történt meg.)

1906

A tatabányai tapasztalatok alapján bevezették az iszaptömedékes fűtekezelést. A fejtési sorrend így alulról felfelé való irányúra változott. A bánya hőmérséklete és a nyomásviszonyok ugrásszerűen javultak.

1907

Elkezdtek mélyíteni a Tokodaltárói koncentráció III-as ereszkéjét.

A „szénszükség” kezelésére Szénbányászati Osztályt hoztak létre a Pénzügyminisztériumban, az állam széntelepeket, bányákat vásárolt.

1908

A Kőszikla déli lejtőjén lemélyítették a 253 m hosszú Ágnes lejtőknát és a függőleges légaknát. A szén tartalmazó rétegcsoport vastagsága 38 méter, benne öt széntelep fordul elő. Először a felső szeletet művelték.

A Tokodaltárói Koncentráció I-es ereszkéje 3,6 m³/p vízbetöréssel elfulladt. A vizet elgátolták. Decemberben egy 8 m³/p vízbetörést zártak gát mögé. A koncentráció éves termelése elérte a százezer tonnát.

1909

Az Ágnes akna termelésbe lépett viszonylag nagy terület művelésével. A két függőleges akna mélysége 120 m, ill. 156 m. Ebszönybányán az I-es szinten 104,8 m-en tartották a vizet, de gazdasági okokból szüneteltették a termelést. Újraindítás 1921-ben történt.

1910

Schmidt Sándor, a Salgó érdekeltségű bányászat helyi, Dorogi vezetője, javasolta vállalatának a MÁK Rt. esztergomvidéki bányászatának megszerzését 2 millió koronára becsült értékben, melyet 1898-ban Höntsch Ede és Ranzinger Vince 1,2 millióra becsült. A Salgónak nem állt rendelkezésre megfelelő tőke, az üzlet elmaradt.

1911

A Tokodaltárói Koncentráció a II.-III.-IV. ereszkék és az "A" akna területén folytatott széntermelést 1918-ig.

A 141 m hosszú Ferenc lejtősakna siklóval szállít a dorogi osztályozóra.

1912

A Ferenc lejtősaknában egy 150 l/p vízbetörés a 131 m-es szint fölé kényszerítette a művelést. A felvetett területekre, a steinköpfeli szénterületre a külszínről mélyítették új ereszkét. A 820 m szintes meddővágat után 10 m-es széntelepet ütöttek meg. A Ferenc akna rekord termelése 1913-ban 40 380 tonna volt.

1913

A Kőszikla északi peremén egy különálló lencse lefejtésére létesítették a Jenő lejtőknát és tárót, amely 1917-ig üzemelt, és a szénvagonának kétharmadát lefejtették.

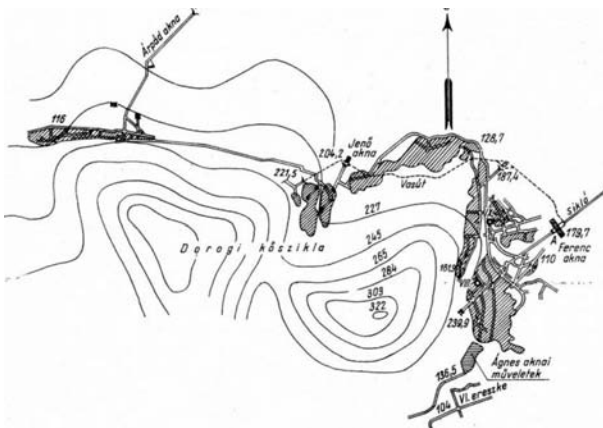
A MÁK Rt. 1913. évi termelése Ódorogon 27 390 t, Ótokodon 72 703 tonna barnaszén volt. A tényleges szénkészletet 300 450 tonnára, a valószínű szénkészlet fúrások alapján 2 700 000 tonnára becsülték.

1914

A MÁK Rt. széntelepei Dorogon, Tokodon közvetlenül a dachsteini mészkővön feküdtek, ami bizonyos vízszint alatt vízbetörésveszéllyel járt. A MÁK Rt. által művelt dorogi és tokodi barnaszén 55-58% szenet, 3,5-4% hidrogént, 11-13% oxigént és nitrogént, 8-12% nedvességet, 13-18% hamut és 3-5% éghető ként tartalmazott. A szén fényes fekete színű, kagylós törésű, 4706-5097 kalóriás volt.

1915

Dolina összeomlásra visszavezetett rengés tönkretette a Ferenc lejtősakna északi mező vágatait, a művelést 1917-ben befejezték. A Ferenc lejtősaknán a Jenő lejtőknával együtt 1912-1916 között évente 30-40 ezer tonna szenet termeltek. Az összes termelés 1905-1917 között 230 332 tonna volt.

5. ábra: Árpád, Ferenc és Jenő akna bányatérképe

1916

Székelly Lajos első munkahelye a MÁK Rt. tokodi bányáüzeme volt. Üzemvezető volt az ebszönyi, az ódorogi bányáknál. Később az ódorogi üzemek körzetfőnökeként töltött több mint két évtizedet a Dorog környéki bányák szolgálatában. Igazgatóhelyettes főmérnökként a karsztvíz elleni védelem módszereinek kidolgozásában és a dorogi szénmedence fejlesztésében szerzett elévülhetetlen érdemeket. Ő szerelteti fel az első öniróval ellátott vízszintmérő készüléket. A víz alá került VI. és XII. akna víztelenítésénél először alkalmaztak Dorogon mamutszivattyús rendszert.

1917

Sztrájk miatt Tatabánya után Dorogon és Tokodon május 10-én 6 napra leállt a termelés. A bányászok követeléseit elfogadták, rendkívüli béremelést kaptak.

Ágnes akna 81 042 tonna termelési rekordot ért el.

1918

Csanády László bányamérnök 1918-1937 között főmérnök, bányai igazgató a Tokodaltárói Koncentrációnál. 1907-1918 között Tatabányán, a MÁK Rt.-nél volt üzemmérnök. Közben a Tokod-Altárói Bánya üzemvezetője, majd 1918-37-ig a bánya igazgatója tisztséget töltötte be. Vezetése alatt épült meg a 4,5 km hosszú, 40 m³/p víz levezetésére alkalmas, két vágánypáron futó, villamos vontatású vasúti szállításra berendezett altáró. Foglalkozott az iszaptömedékeléses fejtéssel és a karsztvízbetörés elleni védekezéssel. Ez utóbbiakról (Tokod) tanulmányokban számolt be. 1938-44-ig a MÁK Rt. tatabányai bányáüzemeinek, majd az összes ipar üzemének igazgatója lett. 1944-46-ig a MÁK Rt. budapesti központjának munkatársaként dolgozott.

1919

Schmidt Sándor újabb részletes szénvagyonbecslést adott a Salgónak a MÁK tokodi területeiről. Az

esztergomi szénmedence 1 milliárd mázsa becsült szénvagyonának 27%-a volt a MÁK Rt.-é, melynek értéke 90,8 millió korona. Az üzlet elmaradt.

Április 18-án a magyarországi bányákat a szocialista termelés Népbiztosságának Bányászati Szakosztálya irányítása alá rendelték. A szakosztályt Peyer Károly vezette. A MÁK Rt. tokodi régió bányáinak a termelése 81 797 tonnára csökkent.

1920

Újabb szénkonjunktúra vette kezdetét. Megkezdtek az új tokodi altáró építését, első szakasza párhuzamosan haladt a régi altáróval. Újranyitották a Tokodaltárói Koncentráció I. ereszkéjét, és 30 m³/p kapacitású szivattyúkamrával szerelték fel.

A MÁK bányáiban bevezették a fizetett szabadság rendszerét. 5 év szolgálat után 3, 10 év után 8 nap szabadság illette meg a bányászt.

Rehling Konrád bányamérnök a MÁK Rt.-nél 1920-tól a bánya- és ipari üzemek vezető igazgatója lett, így Tokodé is. Több korszerű aknaüzemet létesített s a bányamunka megkönnyítésére nagyarányú gépesítést vezetett be. A gyengébb minőségű szénégőpala kitermelése céljából a villamos erőművet fokozatosan bővítve megépítette a veszprémi távvezetékét, mely a Közép-Dunántúl nagy részét villamos árammal látta el. Igazgatósága idején több egészségügyi, kulturális és sportintézmény létesült.

1921

Ebszönybányán külfejtést indítanak be, s 1925-ig évi 40 ezer tonna körül termelnek (6. ábra). 1940-ben indítják újra a külfejtést

6. ábra: Az Ebszönyi Külfejtés az 1920-as években

1922

Elkészült 3200 méter hosszban az új tokodi altáró. Az irányvonal vezetésében arra törekedtek, hogy a mészko állékonyságát kihasználják. A csorga vízelvezető képessége 60 m³/p volt. A vágányzat vasbeton aljra fektetett 18-20 kg/fm-es sínekből állt, először a bányászokban. Szárnyvágatokat hajtottak ki a Henrik, a Járgány, a Mária akna pilléreinek kutatására.

1924

Megkezdtek a XVII-XVIII. aknapár mélyítését, de később felhagytak vele, az 50 méter mély légaknát és a 20 méter mély szállítóaknát víz alá engedték. Ágnes akna mélyszerinti mezejének feltárására vakaknát tele-

pítettek. Az ebszönybányai külfejtésnél földcsuszamlás következett be, a termelés abbamaradt.

30 év szolgálat után a vájár nyugdíj Dorogon 45,92, MÁK Tokodon 15,29, Salgótarjánban 9,88 Rimamurányi Rt.-nél 8,82 aranykorona volt.

A MÁK Rt. XXXIII. közgyűlésén 1925. május 9-én a 2024 évi beszámolóban elhangzott, hogy a tokodi és dorogi bányüzemek központosítását előkészítő beruházási munkálatok tovább folytatódnak. A termelés későbbi fokozásának előmozdítására a társulat további 10 munkásházat épített 40 lakással, az ebszönyi régi munkástelep épületeit kijavították. A tokodaltárói bányatelepen a római katolikus hívők részére épült kápolnát az év derekán adták át rendeltetésének. Az újonnan épült kisded-óvoda február elsején nyílt meg.

7. ábra: A Tokod-altáró bejárata a felszentelése idején

1925

Az Ágnes akna tizenhat év termelés után 1925-ben elfulladt (a vízbetörés 22 m³/p volt). A víztelenítésénél először mamutzivattyúkat alkalmaztak. Az Ágnes lejtakna termelése 1909-1925 között 741 525 tonna volt.

Az ebszönyi szénbánya a csökkenő szénkereslet folytán 1925-ben megszüntette termelését. Az „A” akna szénvagyonát a Tokod-altáróból kezdték lefejtetni.

Megépült a 120 vagonos (1200 tonna) tokodi osztályozó, a négyvágányú MÁV iparvasút, a 30 km hosszú 60 kV-os tatabányai távvezeték, irodák, műhelyek, fatelepe. A Tatabányáról Tokodra vezetett villamos távvezeték gazdaságosabbá tette az üzemeket, az új tokodi altáró a tokodi és dorogi széntermelést megkönnyítette.

A lakótelepen 440 lakást, 90 lakóházat (6 lakásos sorházak és 4 lakásos verandás házak), munkásotthont, iskolát, óvodát, templomot, orvosi rendelőt, sporttelepet, uszodát (50x50 m), az altáró közelében új fürdőt, üzemi irodát, népboltot és élelemtárat építettek. Megépült a saját kutas ivóvízellátás és a központi gázfűtés (irodák, óvodák, iskola, munkásotthon, templom).

Létrejött a Bányász Sportegyesület és a Dalárda, amely később Bányász Kórusá alakult. Megépült a bányamentő állomás, amely 2 órás automata oxigénes készülékkel volt ellátva. Az állomás a Tokodi szénbányászat megszűnéséig működött.

1926

Megépült a dunai kötélpálya és rakodó, valamint a homokvasút és homoksikló. A Tokodaltárói Koncentrációnál az I-es ereszei mezőt víz alá engedték.

8. ábra: Tokodaltárói bányász családi házak

9. ábra: A MÁK Rt Tokodaltárói Igazgatósági épülete (később a Tokodi Szénfeldolgozó Rt. irodaháza lett)

1927

Schmidt Sándor újabb javaslatot tesz a MÁK tokodi bányászatának megszerzésére, de már csak 1 millió korona összegben. A MÁK Rt. tartalék energiaforrásokat épít, az üzlet elmaradt.

A tokodaltárói V. ereszke mélyítése közben 18 m³/p vizet fakasztottak, amit beton gáttal elzártak. A „B” aknával, a Henrik aknával és a Kakukk táróval harántolt területen középső eocén telepeket tártak fel és műveltek. Az Ágnes akna területén Ranzinger Vince tervei alapján víznívó-süllyesztést hajtanak végre.

1928

A Tokodaltárói Koncentráció triász mészkőben hajtott V. ereszkéjénél 18 m³/p, majd 13 m³/p vízbetörést zártak el.

1929

Az V. ereszei vízbetörés elzárásánál 2,3 m vastag bauxitcementből készült gátat építettek. A koncentráció termelése az eddigi éves rekord: 113 698 tonna volt.

A nagy gazdasági világválság éve

1930

A kirobbanó gazdasági világválság a magyar ipar és a szénbányászat fejlődését rendkívüli mértékben gátolta.

Az V. ereszei mező vízemelése 27,3 m³/p-re emelkedett, ezért a +115 szinten betongáttal elzárva a mélyebben fekvő mezőt feladták. A III. légaknában 5,2 m³/p vízbetörés történt, az aknák elfulladtak. Novemberben megkezdték a cementálást. Az Erzsébet aknát a -7 m szinten vasbeton dugóval zárták el.

1931

A nehézipar területén országosan tapasztalható rendkívüli erős termelэшhanyatlás érezhetően visszahatott a szénbányászatra. A MÁK Rt. tokodi régió termelése 84 292 tonnára esett vissza.

Víztelenítés után a III. légaknában újabb 4,3 m³/p vízbetörést kaptak, az aknák újból elfulladtak.

1932

A szénfésülés külföldi behozatalának tilalmáról szóló kormányintézkedések segítettek a termelés fejlesztését.

1933

A III. légaknában újból megkezdik a cementálást. A MÁK Rt. tokodi régió bányáinak termelése meghaladta a száztízezer tonnát.

1934

Táton dunai kikötőt építettek, de nem vették használatba.

1935

Az átlagos havi vājárkereset a MÁK tokodi területén 105 pengő volt. (Tatabányán 146 pengő.)

Sikeres próbaszivatás után a III. akna talpát eldugózták. Az Altáróból megindították a XII. ereszke mélyítését.

Túl a gazdasági válságon, a II. világháború előtti évek

1936

Megkezdtek a III. akna víztelenítését, annak sikere után a szénmező feltárását.

1937

Művelésbe vonták a Tokodaltárói Koncentráció Kopriva ereszkei területét. Egy 12 m³/p vízbetöréssel elfulladt.

1938

Szénporrobbanás okozott halálos balesetet Tokodaltárón.

A Jókai Mór „Fekete gyémántok” című regényéből készült film befejező felvételeit a MÁK Rt. tokodi bányáinál készítették.

1939

Megkezdtek a Tokodaltárói Koncentráció Kopriva ereszke vízelenítését, sikeres vízkizárás után 1941-ig művelik a mezőt.

A Munkásotthon Önművelő és Önségélyző Egyesület beszámolója szerint az Egyesületnek tagja volt a Tokodi fiók 270 fős tagsággal. A fiók elnöke Villányi Ferenc, az Esztergom-Szászvári Kőszénbánya Rt. tokodi Erzsébet-akna 1935-1944 közötti igazgatója volt.

A háborús évek, majd államosítás és a MÁK Rt. megszűnése

1940

Bevezették a hadiüzemi rendszert. Az ebszőnyi külfejtést ismét megnyitották az I-es szinten és megkezdtek a II-es külfejtést. 1946-ig évi 50 ezer tonna körül termeltek.

1941

Befejezték a Tokodaltárói koncentráció I-es ereszkei műveleteit.

1942

Feltárták a Tokodaltárói Koncentráció I-es ereszkei második mélyszintjét, újrainították a régi IV-es ereszke pillérét és a IV/b ereszkét.

1943

A szállító ereszke kiégett, az ebszőnyi külfejtést felhagyják. A Tokodaltárói Koncentráció éves termelési rekordot ért el: 178 780 t.

1944

A frontvonal december 25-én Dorogon 3 hónapra megmerevedett. A háborús depresszió megmutatkozott a bányamunkások teljesítményén. A széntermelés csökkent.

A dorogi távvezeték megrongálódott, az áramszolgáltatás és ezzel a vízemelés is megszűnt, az Erzsébet akna elfulladt.

Egy 80 m³/p vízbetöréssel a Tokodaltáró IV. ereszke elfullad, víz alá kerül az I. ereszke mélyszintje. A cementálás sikeres volt, melyhez felhasználtak 50 000 m³ homokot és 400 tonna cementet. Újranyitását 1946-ban kezdték meg, és 1955-ig művelték.

Rekord szinten a Tokodaltárói Koncentráció termelése, az elmúlt három évben meghaladta a 170 ezer tonnát.

1945

Január 6-án a villamos erőművet bombatalálat érte, hirtelen teljesen leállt. A bányák víz alá kerültek. A Tokodaltárói Koncentráció termelése 76 245 tonna. A MÁK Rt. tokodi bányáinak termelése 84 542 tonnára esett vissza.

Közzé tették a 12.200/45. M.E. sz. rendeletet a szénbányák állami kezelésbe vételéről.

1946

Cementálással elzárták a IV. ereszkei vízbetörést.

A Nemzetgyűlés 1946. évi XIII. törvénye értelmében a magyar szénbányászat állami tulajdonba került. Ezzel a MÁK Rt. 54 éves, a Tokod környéki szénbányászatának 48 éves története véget ért. A bányák az államosítás után a Magyar Állami Szénbányák Rt. (MÁSZ) III. kerületéhez kerültek, melynek dorogi vezérigazgatója 1946-1948 között *Buna Gyula* volt.

Összefoglalás

Küzdelmes 48 év volt a MÁK Rt. tokodi szénbányászatának története. Gigantikus harc folyt a vízzel, amely a MÁK Rt. megszűnése után is folytatódott (*I. táblázat*). A nyugvó vízszint átlaga a harmincas években 130 mAf volt. A vízkitermelés 1932-1945 között 10-15 m³/p volt, kivéve az 1937-1940 időszakot, amikor évente mintegy 26 m³/p vizet emeltek.

A gőzenergiával működő szivattyúk (max. 5 m³/p) nem győzték a vízemelési igényeket. De 1911 táján már gyártani kezdték az első vízszintes tengelyű, elektromos motorral meghajtott centrifugális szivattyúkat. Új lehetőségek lettek, s ezekkel oldották meg

a kiváló szakemberek, *Csanády László*, *Ranzinger Vince*, *Székely Lajos, dr. Schmidt Sándor* és mérnök csapataik a vízbetörések elzárását, az elfulladt bányák újrainyitását. Ennek eredménye az a tokodi termelés (2. táblázat), ami a MÁK Rt. tatabányai termelésének (70,4 Mt) 8,6%-a.

Tisztelet a mártiroknak, tisztelet a bányászoknak, tisztelet a műszakiaknak!

1. táblázat: Vízbetörések száma 1875-1984 között a tokodi régióban

	Idő	Összesen	>1 m ³ /p	>10 m ³ /p	Elfulladás
Ebszónyi bányák	1892-1984	44	13	4	3
Tokodaltárói Konc.	1901-1925	108	54	10	13
Erzsébet akna	1938-1971	26	12	3	6
XVII. akna	1958-1971	81	26	2	5
XV. akna	1954-1968	32	22	4	1
Összesen		291	127	23	28

2. táblázat: A MÁK Rt. széntermelése a tokodi régióban

Bányaterület	Időszak	Termelés (t)
Ótokod	1898-1900	182 161
Ebszóny bánya	1898-1945	837 342
Tokodaltárói Koncentráció	1901-1945	4 073 763
Ódorogi aknák (Árpád, Ferenc, Jenő)	1905-1917	230 322
Ágnes akna	1909-1925	741 525
Összesen	1898-1945	6 065 113

Nagyobb vízbetörések: 1898 Tokod „A” akna, körakna 24 m³/p, 1925 Ágnes akna 22 m³/p, 1939 Tokodaltáró V. ereszke 26 m³/p, 1944 Tokodaltáró IV. ereszke 80 m³/p.

IRODALOM

Tóth Tibor: Szénbányászat a dorogi medencében 1781-1981 (1981)

Déry Károly: A Magyar Szénbányászat ismertetése (1900)

Papp Károly dr.: A Magyar Birodalom vasérc- és kőszénkészlete (1916)

– MÁK Rt. XXXIII. közgyűlése: 1925. május 9. BKL (1925)

Csanády László: Bányászatunk vízveszélyessége és a vízveszély elleni óvintézkedések BKL (1928)

Schmidt Sándor: Bányáknak új víztelenítési módja az esztergomi szénmedencében BKL (1929)

Schmidt Sándor: Az Esztergomi szénmedence bányászatának ismertetése. (1932)

– MÁK Rt. Az esztergomi bányák átvétele BKL (1935)

Székely Lajos: Vízdús homokkőbe ágyazott széntelep feltárása a MÁK Rt. Esztergomvidéki bányászatánál BKL (1938)

Székely Lajos: Karsztvíz elleni védekezés a bányauzemekben (1954)

– A Dorogi Munkásotthon önművelő és önszegélyező Egyesület tíz éve (1939)

Wilhems Tibor: Karsztvíz süllyesztés és szerepe a bányavíz védelemben. Tanulmány (1959)

Székely Lajos: Az Esztergom-vidéki szénmedence bányászatának fejlődése (1960)

Bérces László: Az alkalmazott karsztvíz védekezési mód műszaki-gazdasági vizsgálata a Dorogi medencében. Tanulmány (1963)

Dr. Szabó Nándor, Kmety István: Vízbetörések elemző vizsgálata az Esztergom-vidéki medencében. BKL (1973)

Benke István, Reményi Viktor: A magyar bányászat évezredes története II. kötet (1996)

Schoppel János: Karsztvíz kérdés a dorogi szénmedencében. Tanulmány (1981)

Kardos Mihály plébános: Bányászlet vájár szemmel. Mozaikok a vájáreltől és néhány Tokod helytörténetére vonatkozó esemény (2006)

Alföldi László, Kapolyi László: Bányászati Karsztvízszintsúlylyesztés a Dunántúli-középhegységben (2007)

Solymár Judit – Kovács Lajos: Dorogi lexikon A-ZS (2008)

Számel János: Volt egyszer egy bányauzem. Ebszónyi bányauzem története 1854-1992 (2009)

Dr. Korompay Péter: Dorogi (Esztergomi) – Pilisi szénmedence bányászatának termelési adatai 1781-2003. (2013)

Dr. Izso István: A magyar bányászat évezredes története V. kötet. A magyar bányászat kronológiája 100-2000 (2014)

Balogh Csaba: A tatabányai szénbányászat kezdete (1894-1900) BKL 2015/1.

Balogh Csaba: A Magyar Általános Kőszénbányák Részvénytársulat tevékenysége Tatabányán (1901-1929) BKL 2016/5-6.

Balogh Csaba: A Magyar Általános Kőszénbányák Rt. tevékenysége Tatabányán (1930-1946) BKL 2018/5-6.

DR. KOROMPAY PÉTER a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen bányagépészmérnök (1965), bányavillamosági szakmérnök (1971), gazdasági mérnök (1979), gazdaságirányítási mérnök (1988), egyetemi doktor (1985) okleveleket szerzett.

Munkahelyei: 1966-1980 a Tatabányai Szénbányák VI. bányauzemében gépészeti vezető; 1980-1986 a Bányai Dolgozók Szakszervezete osztályvezetője, majd titkára; 1986-1989 az Ipari Minisztérium Főosztályvezetője, az Ipari Szénközpont vezetője; 1990-től a Bányászati Egyesülés humán igazgatója, a Szénbányászati Igazgatói Tanács Felügyelő Bizottságának elnöke, a Geominco Igazgató Tanács elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia Osztályközi Bányaegetésügyi és Bányászati Ergonómiai Tudományos Bizottság tagja, a Miskolci Egyetem meghívott egyetemi előadója. 1997-től nyugdíjas.